

„A HITETLEN UNOKA”
HITELESSÉG RÉGI ÉS ÚJ VISZONYÁBAN
A KORTÁRS SZLOVÉN ÉPÍTÉSZETBEN

Készítette: Rentka László
a Budapesti Műszaki Egyetem Építészmérnöki Kar
2013. évi Tudományos és Művészeti Diákköri Konferenciájának keretében
Konzulens: Dr. Vukoszávlyev Zorán PhD

„Gyerekek, Trieszt és Bécs
között alhattok a vonaton.
Útközben nincs semmi.”
(Nagyanyám, Mila Gulič,
1891-1978)

Ne szunnyadj el
Velenze és Bécs közt a
vonaton, nyájas
olvasó.
Szlovénia olyan
parányi, hogy könnyen
észre sem veszed! A Sierrától keletre
fekvő ranchomnál is
kisebb!
Inkább állj föl,
hajolj ki az ablakon, bár ki van írva:
TILOS!
Hallgass
arany szavamra!

*Tomaž Šalamun: A hitetlen unoka (Neverni vnuk)
Reiman Judit fordítása¹*

Tomaž Šalamun (1941-) nemzetközileg elismert, Prešeren-díjas kortárs szlovén költő - akit több nagy európai folyóirat, köztük a The Guardian brit napilap is az irodalmi Nobel-díj esélyesek között említ² – 1980 és 1982 között írott versében ironikus-parodikus stílusban ír saját nemzetének elhanyagolt, mellőzött mivoltáról, ami egyfajta kisebbségérzetben testesül meg. A „hitetlen” kifejezés itt több jelentést is takar: egyrészt a korábbi generáció képviselte „kisebbségi” mentalitással szembeni egyéni fiatalos lázadást, másrészt a „jelentéktelenségbe” vetett hittől való közösségi elszakadást, nemzeti öntudatkeresést az akkori szerb-horvát többségű Jugoszláviában, illetve jelentékeny helyfoglalást, szerepvállalást Közép-Európán belül. Kívülállóként én is megfogadtam Šalamun tanácsát, belevetettem magam az általam ezelőtt ismeretlen szlovén világba és - akarva-akaratlanul – teljesen elmerültem benne.

„A LÉGKÖR ITT SZLOVÉNIÁBAN JELENLEG NAGYON ÉPÍTŐ JELLEGŰ”³

Az európai kortárs építészet élvonalához „zárkózott fel” a rendszerváltás után az öreg kontinens egyik legkisebb országa, Szlovénia. A „felzárkózás” itt azért került idézőjelek közé, mivel méltatlan lenne a korábbi „jugoszláv” éra alatt készült alkotásokkal szemben az effajta degradálás, csupán a kortárs nemzetközi elismertség mértékéről van szó, amely növekvő tendenciáját mi sem bizonyítja jobban, mint az egyre több, szaksajtóban publikált kortárs szlovén épület, illetve a nemzetközi vezető építészeti folyóiratok szlovén építésznek szentelt különszámai. Itt külön említést érdemel a Bevk Perović arhitekti 2004 és 2012 közötti munkásságát bemutató El Croquis-szám, rajtuk kívül a délszláv régióból csupán a horvát Njiric+Njiric szerepelt korábban a tekintélyes spanyol építészeti lapban.

A különböző nagy európai földrajzi régiók találkozása, a viszontagságos történelmi múlt, a más-más irányba húzó népkarakter mind hozzájárult egy összetett szlovén építészeti hagyomány kialakulásához - a szlovén kortárs építészeti alkotások egy meglévő erős, sokszínű történelmi-kulturális közegben jöttek létre. A dolgozat tárgya a kortárs irányzatok jegyében született szlovén épületek vizsgálata abból a szempontból, hogy miként reflektálnak erre az építészeti hagyományra, a „régire”. Ez a kapcsolat a „régivel” jelentheti mind az épített-természetes környezethez, mind az anyagi-szellemi archaikussághoz való kulturális viszonyukat. Fontos szempontként jelenik meg a „hitelesség” kérdése, hogy a meglévő, fizikai adottság mellett megjelenő kortárs viszony mennyire hiteles folytatása a „régiben” tapintható építészeti kulturális hagyatéknak, és az ehhez alkalmazkodó „új” alkotás mennyire hiteles korához, amelynek egyben tükré is. Régi és új kapcsolatának megértéséhez azonban elengedhetetlen Szlovénia történelméről, kultúrájáról, hagyományairól körvonalakban beszélni.

¹ Šalamun, Tomaž: *Póker (Poker)*. Vál.: Gállos Orsolya, Jelenkor Kiadó, Pécs, 1993, 81. o.

² Sampson, Fiona: Lessing's Nobel is about more than words. *The Guardian*, 2007. október 11.

<<http://www.theguardian.com/books/2007/oct/11/nobelprize.awardsandprizes1>> [megtekintve: 2013. október 19.]

³ In: Maja Vardjan interjúja Maruša Zorec-cel

<http://www.a10.eu/architects/profiles/marusza_zorec/profile_marusa_zorec.html> [megtekintve: 2013. október. 19.]

„NEM ARANNYAL, HANEM VÉRREL ÍRÓDOTT A SZLOVÉN KULTÚRA KÖNYVE”⁴

Szlovénia történelmét, kultúrájának sokszínűségét nagyban meghatározta földrajzi elhelyezkedése. Területén négy nagy európai földrajzi régió található: az Alpok, Pannónia, a Mediterráneum és a Balkán. Ezek alapján alakultak Szlovénia régiói is: Muravidék, Stájer, Karintia, Alsó-, Felső- és Belső-Szlovénia, valamint Tengermellék, melynek lakói régióként egyedi nyelvhasználattal és identitástudattal rendelkeznek. Fontos jelképe az országnak a Triglav (Három fej) nevű hegy, melyet valószínűleg egy szláv istenségről neveztek el, valamint 1991-től részévé vált az önálló szlovén állam címerének.⁵ Szlovéniára éppúgy jellemző az alpesi táj képe, mint a mediterrán tengerparti városok látványa, vagy épp a zöld mezők és síkságok, így méltán nevezhetjük az országot „Európa szívének”.

Történelme azonban a nagyhatalmak árnyékában korántsem bizonyult olyan dicsőnek. A Krisztus utáni VI. században telepedhettek le ezen a területen a szlovének szláv ősei, majd a VII. században államot alapítottak Karantánia néven, mely 745-ben a Frank Birodalom részévé vált, ekkor tértek át a föld lakói fokozatosan a kereszténységre. Innentől fogva évszázadokon át nagybirodalmak tartományaként létezett Szlovénia, a frankok után a Német-római Császárság, majd a Habsburg Birodalom részeként. A fordulópontot az Osztrák-Magyar Monarchia 1918-as széthullása hozta meg, az ekkora már önálló nemzettudatra ébredt szlovének a Szerb-horvát-szlovén Királyság egyik alapítónemzete lett, mely később a pánszláv gondolat jegyében felvette a Jugoszláv Királyság nevet. Ez abban a tekintetben is fordulópont, hogy az eddig osztrák-olasz vonzáskörzetbe tartozó, magát „alpesi népként” definiáló, Bécs és Trieszt központokhoz tartozó szlovének a jugoszláv állam keretein belül a délszláv szövetség részévé váltak, valamint az erősen centralizáló Belgrád központtal egy diktatúra perifériájára szorultak, ezen helyzetük a második világháború utáni titói Jugoszláv Népköztársaságban sem változott. 1991-ben, a szlovén tíznapos háborút követően alakulhatott meg csak az első független szlovén állam, melynek élére Milan Kučan-t választották demokratikus úton. 2004-ben, Magyarországgal egy időben lépett be Szlovénia az Európai Unióba, és a frissen csatlakozott államok közül itt vezették be először az eurót 2007-ben. Szlovénia rohamos fejlődését azonban derékba törte a 2008-as gazdasági világválság, mely lassuló gazdaságot, emelkedő kamatokat, növekvő államadósságot és belpolitikai viszályokat okozott, hasonlóan a Magyarországon lezajlott eseményekhez.⁶

A szlovén népkaraktert nehéz lenne körülírni sokszínűsége miatt, sajátosan megfogalmazva „alpesinek túl balkáni, balkáinak túl alpesi” népként definiálható, természetesen bármiféle pejoratív felhang nélkül. Még inkább közelebb kerülhetünk a „szlovén jellemhez”, ha Anton Trstenjak szavait vesszük: „a szlovén lenézi az olaszt, a németre felnéz, a magyarnak pedig hátat fordít”.⁷ Másképp fogalmazva, inkább nyit az alpesi népek felé, mint a mediterrán régió irányába, a magyar (közép-, ill. kelet-európai) vonallal meg nem is foglalkozik. A szlovén néphagyományok sok lenyomatát őrzik a környező népek szokásainak, Szlovénia egyfajta kulturális olvasztótégelye ennek a térségnek.

A szlovén műépítészetről elmondható, hogy központja a történelem során az ország későbbi fővárosa, Ljubljana volt, ahol a nagy európai stíluskorszakok mindegyikével találkozhat az ember az utcán. Érdemes ezek közül megemlíteni a barokk Angyali Üdvözet ferences templomot (1646-1660), illetve a későbarokk orsolyita Szentháromság-templomot (1718-1726). A szlovén építészet kiemelkedő alakja Ivan Vurnik (1884-1971), aki korai éveiben a szlovén nemzeti stílust keresve alkotott a szecesszió jegyében, mely törekvései láthatóak 1921-22-es kereskedelmi banképületén; valamint a Ljubljana-i születésű és székhelyű, világhírű Jože Plečnik (1872-1957), kinek egyik lenyűgöző alkotása a nemzeti és egyetemi könyvtár (1930-41). Plečnik hatására a két világháború között sajátos építészeti kultúra alakult ki a szlovén építészek körében, melyet a titóista szocialista modern se tudott megtörni. A '60-as, '70-es évek ljubljana-i építészeti iskolájára igen nagy hatással volt a skandináv építészet, főleg a finn Alvar Aalto munkássága. A Plečnik-tanítvány Edvard Ravnikar „Cankarjev dom” kulturális és konferenciaközpont épületén (1977-82) is megfigyelhetőek ezek a hatások.

⁴ Cankar, Ivan: Slovensko ljudstvo in slovenska kultura (A szlovén emberek és a szlovén kultúra). 1907 In: *Dom in svet*, 1921, 34. évfolyam, 7/9. szám, 166. o.

⁵ Gállos Orsolya: *Egy közép-európai és egy balkáni birodalom peremén - Periféria és centrum, mint tájékozási pont a szlovén irodalomban*. In: V. Gilbert Edit (szerk.): *A Perifériáról a Centrum - Világirodalmi áramlás a 20. század középső évtizedeitől 1.* Pécsi Tudományegyetem, 2003.

⁶ Kerner Zsolt: Így magyarkodta el a jólétet Szlovénia. *Index*, 2012. szeptember 11.

<http://index.hu/gazdasag/vilag/2012/09/11/igy_magyarkodta_el_a_joletet_szlovenia/> [megtekintve: 2013. október 19.]

⁷ Trstenjak, Anton: *Mišli o slovenskem cloveku (Gondolatok a szlovén emberről)*. Ljubljana, 1992.

A szlovén vernakuláris építészetre szintén jellemző a táji adottságokból adódó sokszínűség – amely sokszínűséget a Jugoszláv Királyság idején próbáltak „egységesíteni” a történelmi tartományoktól független új politikai régiók szerint⁸ -, délen a mediterrán kőépítészet dominál, a hegyvidéken a kő- és faépítészet jelenik meg, míg a síkságokon magyar hasonlóságokat is felfedezhetünk a népi épületeken. A szlovén népi építészet egy sajátos alkotása a „kozolec”, amely az idők folyamán Szlovénia egyik jelképévé is vált. Ezek a fából készített, hagyományos takarmányszárító szerkezetek már a XVII. századtól meghonosodtak (előképük a „lobor” nevű svéd állvány), amelyeknek rengeteg fajtája létezik az egyszerű karókból álló szárítóktól kezdve az egészen komoly, épületnagyságú megoldásokig. A kozolec szó szerint „szénaszárítót” jelent, ám a német „Heuharfe”, vagyis „szénahárfa” elnevezés található rá, ugyanis ez tükrözi a szárítók szerkezeti hierarchiáját.⁹ A kozolec érdekes újrahasznosítást veti fel Damjan Popelar szlovén land-art művész terve: egy összedőlt „toplar” rácozott felső szintjét használja fel zsazsuzatként a tervezett beton emlékmű kiöntéséhez.¹⁰ (1. ábra)

Ezzel a művészeti gesztussal - mely a szlovén archaikus kultúrát használja fel kortárs alkotás létrehozására – el is érkeztünk régi és új építészeti témaköréhez, mely három fogalomkör - *idézet, illesztés*, valamint *kontraszt* – mentén kerül részletes kifejtésre. Minden fogalomkörhöz három-három, különböző vonalat képviselő épületpár tartozik. A párokba állított épületeknél az első példa az elemzés tárgyának fő vonalát képezi, míg a második példa a vizsgált építészeti magatartás további magyarázataként funkcionál. Összesen tehát - a három témakör mentén – tizennyolc épület elemzésén keresztül folyik annak vizsgálata, hogy mennyire „hiteles” régi és új viszonya a kortárs szlovén építészetben.

1. ábra: 1) Összedőlt toplar; 2) Damjan Popelar mauzóleum terve

⁸ Ignjatović, Aleksandar: *National unity through regional diversity: Architecture as political reform in Yugoslavia 1929-1941*. In: Heynen, Hilde - Gosseye, Janina (eds.): *Proceedings of the 2nd International Conference of the European Architectural History Network*. Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten, Brüsszel, 2012, 320. o.

⁹ Gaul Cicelle: *Hagyományos szerkezetek – Mezőgazdasági épületek üzenete – Esettanulmányok*. DLA értekezés, 2012, 12. o.

¹⁰ <<http://ajda.at/slowenien/kozolec.htm>> [megtekintve: 2013. október 19.]

”

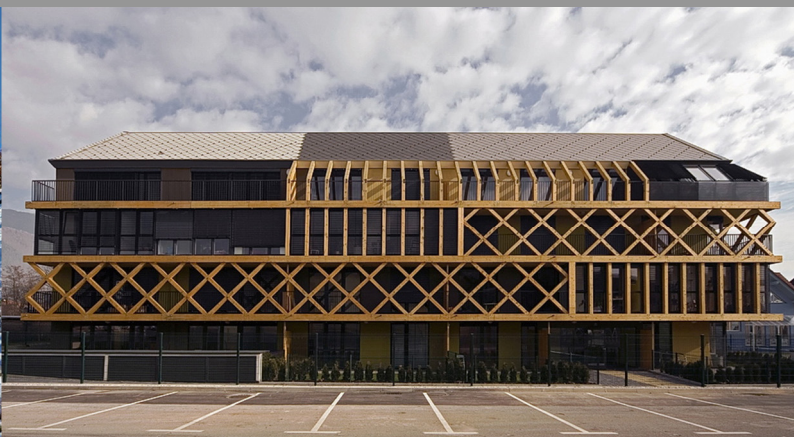
“

1. IDÉZET

Az *idézet* fogalma mindig is meghatározó jellegű volt az építészetben. A korstílusok váltakozva nyúltak vissza a múlthoz, hol egyértelműen idézve, *imitálva* a régit, hol átértelmezve, *absztrahálva* lényegét. Az alábbi példák a szlovén építészeti és kulturális hagyaték különböző komponenseit megragadva válnak „idézetté”, ám mindehhez kortárs eszköztárat alkalmazva.

1.1. Tektonika

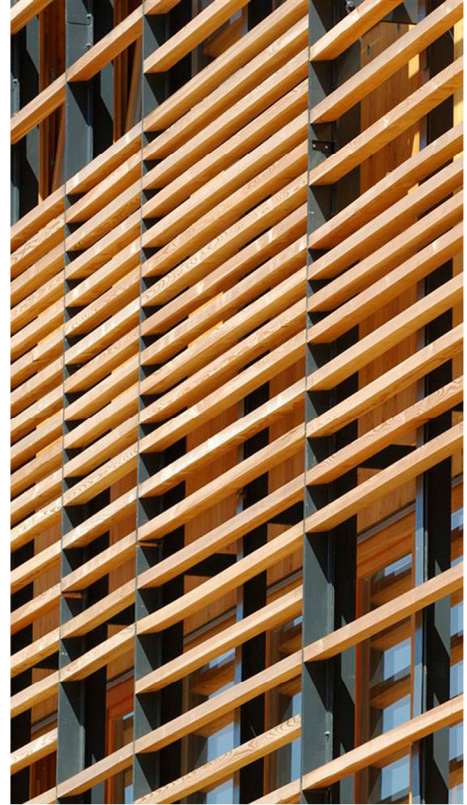

1.2. Forma

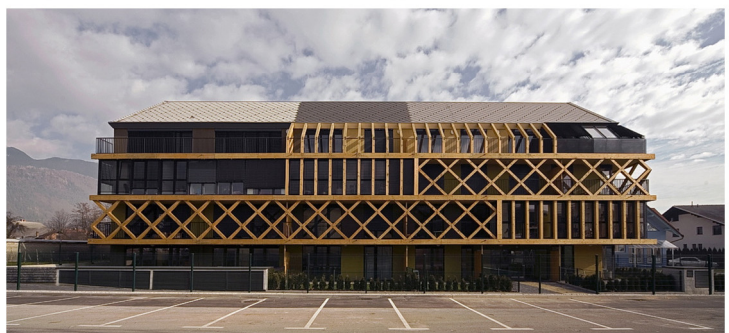
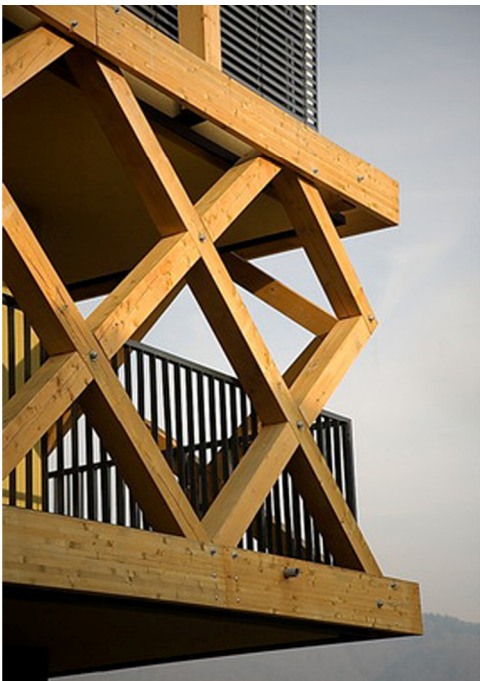
1.3. Funkció

2. ábra: **Celjska Koča alpesi szálló**, Celje, 2007, Arhitektura Krušec

3. ábra: **Hayrack Apartments**, Cerklje, 2007, OFIS architects

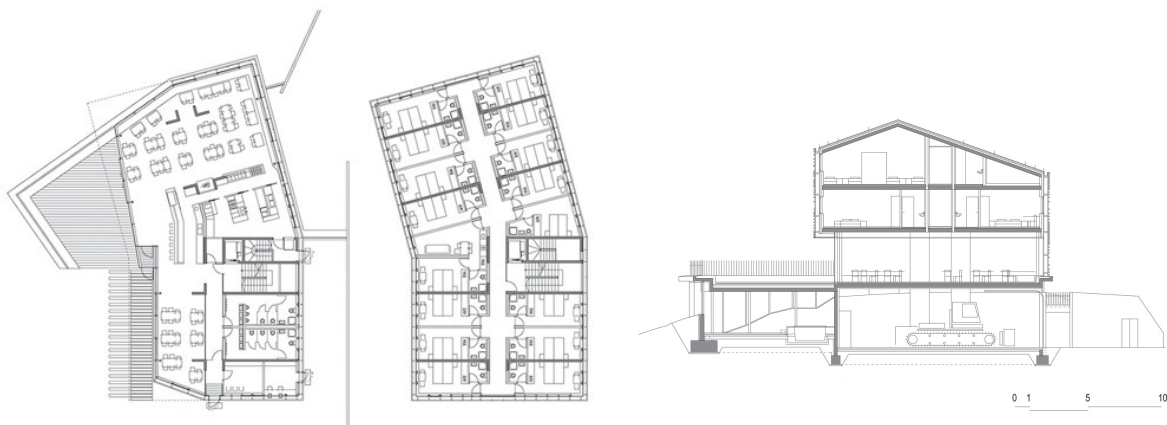

1.1. Tektonika

A *tektonika* szó építészeti jelentését Gottfried Semper úgy definiálta, mint „a merev, cölöpszerűen képzett részek összefűzésének művészetét egyetlen elmozdíthatatlan rendszeré”.¹¹ Más szóval egy felépítésében és anyagában *tiszta, őszinte építészeti struktúrát* takar. A következő szlovén kortárs építészeti példákban az anyagok sajátosságait kiemelő, a szlovén építési hagyományhoz visszakapcsoló megoldások dominálnak, így képezve hidat régi és új között a tektonikán keresztül.

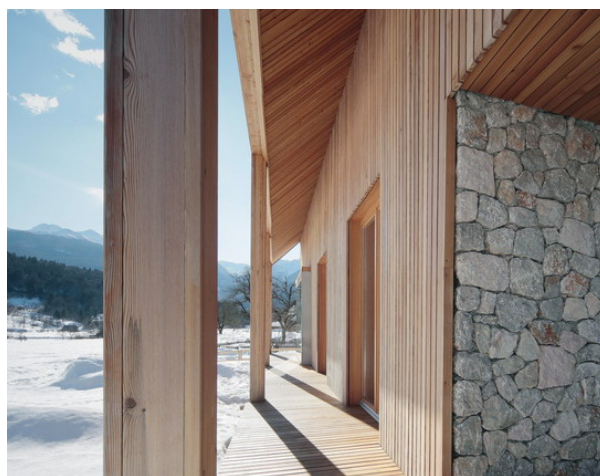
Az **Arhitektura Krušec** iroda 2007-ben épült **Celjska Koča alpesi szállója Celje**-ben a fa szlovén építészeti felhasználásának gyönyörű megidézése. Az épület a Grmada-völgy egyik fennsíkján áll a sípálya lábánál, ahonnan remek kilátás nyílik a völgyre. A szálló előzménye egy szerényebb építészeti megfogalmazású, a helyiek által „celje-i kunyhónak” (*celjska kočá*) hívott, sokat látogatott kirándulópont fogadóépülete, melyet a megnövekedett igények miatt felhasználni az új épület létrehozásában nem lehetett, mégis a tervezők a lehető legnagyobb alázattal viseltettek az eredeti építmény iránt a tervezés során. A megvalósult szálló épülete ugyanazt az architektonikus ritmust ismétli a vízszintes lécezéssel, mint elődje, valamint a függőleges acél pillérváz is az eredeti szerkezet hierarchiáját idézi meg. Ettől függetlenül az épület tömege és belső téralakítása illeszkedik a megváltozott, kortárs igényekhez. A lécezés nem csupán tartalom nélküli imitáció, ugyanis kihasználja az anyag és szerkezet sajátosságait: a hegyvidékre jellemző vernakuláris építészetben a belső, tömör boronafalas magot egy külső, lécezett palástszerkezet veszi körbe, mely nyáron árnyékolóként funkcionál, télen pedig védi a hótól és fagytól a falak külső oldalát, a két felület közötti légrés pedig a szellőzés útján biztosítja a fa épségét és tartósságát. A logikusan megválasztott szerkezet mellett az építészeknek marad játékra is lehetősége a lécezések sűrítésével, ill. ritkításával, a függőleges tartószerkezet pillértávjainak változtatásával, így a nyitottabb-zártabb felületek váltakozásával, ritmikájával egy igen harmonikus kortárs épület jött létre. (2. és 4. ábra)

Az **OFIS architects** 2007-es szociális projektje **Cerklje**-ben az „idézet” terén nem hagyja kétségek között a szemlélőt. A nemes egyszerűséggel **Hayrack Apartments**-nek („Szénahárfa” társasház) keresztelt épületen az iroda korábbi társasházaira jellemző moduláris homlokzatképzési koncepciót alkalmazták azzal a különbséggel, hogy itt nem doboz- vagy méhsejtszerű formák, hanem a környező tájképet meghatározó kozolec-ek rácszata köszön vissza a külső felületen. Persze felmerülhet a kérdés, hogy a léptékében és funkciójában teljesen más fagerendázat a szénahárfa-előképeknek nem csupán dekoratív textúraként való öncélú felhasználása-e? Én megelégek, hogy az építészeket nem csupán esztétikai szempontok vezérelték, hanem egy élhető és lakható társasház létrehozása volt a fő céljuk, ami egy okosan megválasztott szerkezetében visszaadja a szlovén kozolec-ek architektúráját – ebben az elképzelésben és annak megvalósításában pedig igazán kivetnivaló nincs. (3. ábra)

4. ábra: Alaprajzok és keresztmetszet. **Celjska Koča alpesi szálló**, Celje, 2007, Arhitektura Krušec

¹¹ Gottfried Semper: *Der Stil in den technischen und tektonischen Künsten, oder praktische Ästhetik*. München, 1863, 209. o.

5. ábra: **6x11-es alpesi kunyhó**, Stara Fužina, 2009, OFIS architects

6. ábra: „**HB**” háza, Pirniče, 2006-2007, Bevk Perović arhitekti

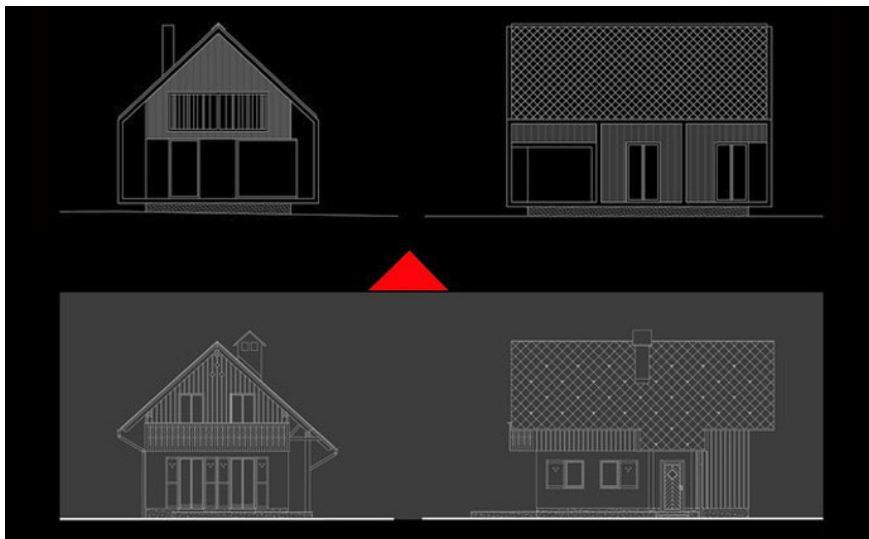

1.2. Forma

Az építészet másik fő meghatározója és a laikus szemlélő számára is leginkább értelmezhető rétege az épület fizikai keretét adó *forma*, amiből következik, hogy építésként itt lehet a szabad szemmel látható legnagyobb bravúrt véghezvinni – vagy épp hibát elkövetni. Az alábbi szlovén példák esetében az új épület tovább viszi a régi, archaikus formák tartalmát, vagy épp szellemi többletet adnak az egyszerű, hagyományos konstrukcióknak.

A nemzetközileg elismert **OFIS architects stara fužina-i „6x11-es alpesi kunyhója”** 2009-ből egy igen érdekes tervezési feladat elé állította az irodát: a telekre már volt kész engedélyezési terv egy családi házról, ezt a típustervet alakították át a saját építészeti felfogásuk szerint, azonban az eredeti terv paramétereit szigorúan be kellett tartaniuk (innen kapta a szaksajtóban a „6x11-es” jelzõt, ugyanis ezek voltak az épület elõírt befoglaló méretei). Az épület több vonatkozásban is az Alpokra jellemző vernakuláris építészet eszköztárából merít, ám minden megoldás esetén egy kisebb „csavarral” egyértelmű kortárs gesztust tesz. A népi építészetre jellemző átmeneti tér, a *tornác* itt megkettõzve, a szimmetrikusan kialakított épület két ellentétes oldalán is megjelenik; valamint a hagyományos anyaghasználat mellett - *kõ* és *fa* – a történeti példákra jellemző hierarchikussággal szemben a különbözõ anyagok élesen elválnak egymástól. Az épület nagy erénye, hogy a hagyományos formálás és anyaghasználat tiszteletben tartása és értelmes felhasználása mellett az energiatakarékosság is fő tervezési szempont volt az áttervezés során. (5. és 7. ábra)

A **Bevk Perović arhitekti** neve már a bevezetõben szerepelt, 2007-ben épült **pirniçe-i „HB” háza** bizonyítja, hogy nem véletlenül érdemelték ki a szakma elismerését. Az építészpáros által vallott ars poetica, a „körülmények keresése”¹² ebben a munkájukban is megnyilvánul: a koncepciót a táj látványa, illetve az építés helyszínéül szolgáló domb határozta meg, amely az elterülő falu felé magasodik. A lakóépület a lehető legegyszerűbben idézi meg a hagyományos, nyílt terepekre jellemző, puritán kialakítású építményeket, amelyek a szlovén táj jelképei. Az építészek megfogalmazásában a ház „az alacsony és elnyújtott vidéki épületek újraértelmezése, amelyek inkább istállók voltak, mint lakóhelyek”.¹³ Az épület remekül kihasználja a lejtõs terep adottságait: a lejtõrõl lenézve az épület egyszintesnek tûnik két oromfal közé szorított transzparens üvegfelületekkel, ám másik oldalról látszik, hogy valójában a lejtõ egy alsó szintet takar, amely tömörségével egységet képez a felsõ nyitott résszel. Alul helyezkedik el a bejárat, a garázs, ill. a hálószobák, felül a közösségi élet szinterei, a nappali, a konyha és az étkező kaptak helyet. A zártabb, intimebb helyiségek tömörebb, csak egy oldalról nyitott alsó szinten, ill. a közösség nagy megvilágítást igénylõ terei pedig a felsõ, transzparens szinten való elhelyezése igen kifinomult téralkotási érzékre vall. (6. ábra)

7. ábra: Eredeti títusterv és a végleges terv homlokzatai. **6x11-es alpesi kunyhó**, Stara Fužina, 2009, OFIS

¹² Rupnik, Ivan: *Conditionalism*. In: Bevk Perović 2004–2012 *Conditionalism*. *El Croquis* 160, 2012, 25. o.

¹³ Fairs, Marcus: *House HB* by Bevk Perović Arhitekti. *Dezeen*, 2009.

<<http://www.dezeen.com/2009/05/18/house-hb-by-bevk-perovic-arhitekti/>> [megtekintve: 2013. október 19.]

8. ábra: **Szabadtéri oltár**, Brezje, 2008, Maruša Zorec és Martina Tepina

9. ábra: **Új piac**, Celje, 2009, Arhitektura Krušec

1.3. Funkció

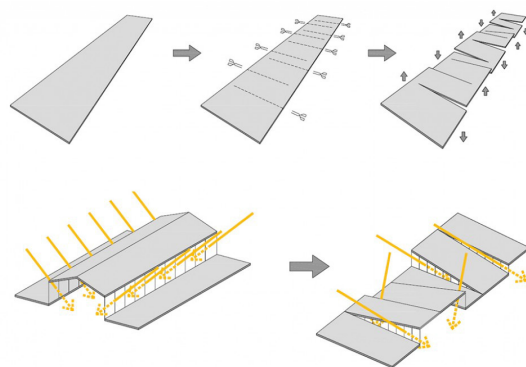
Talán az egyik legizgalmasabb téma régi és új viszonyában, amikor nem a konkrét megvalósíthatósághoz szükséges építészeti eszközökkel, hanem épp az épület lényegével, a rendeltetéssel, a *funkcióval* ível át történelmi korokat az építmény. A kortárs építészet ugyanis bővelkedik új anyagokban, szerkezetekben, formai megoldásokban, ám az általa létrehozott épületek rendeltetése akár több évezredes múltra tekinthet vissza, jelentősebb változtatások nélkül.

Maruša Zorec és Martina Tepina egyik legszebb effajta kortárs funkció-újratervezése - még pedig a szakrális tartalom újragondolása - a **Brezje** templomterén található, 2005 és 2008 között kivitelezett **szabadtéri oltár** építménye. Zorec elmondása szerint igen fárasztó, komplex feladattal álltak szemben,¹⁴ ami nem csoda: Brezje 19. századi Szent Vid temploma Szlovénia legnagyobb zarándokcélpontja, a katolikus ünnepek alkalmával akár több ezres tömeget befogadó tér rendezése már több tervjavaslatot is megélt az idők folyamán. Zorecék munkájában már az oltár elhelyezése is igen gondos odafigyelést mutat: a tér eredeti hierarchiáját nem bontja meg a nagyvonalú hosszúkás kubusban megfogalmazott oltár a kiszolgáló funkciókkal, amely finoman kapcsolódik, ill. kiegészíti a parókia kertjének kőből készült kerítésfalát, nem vonva el a figyelmet a templom gyönyörű mozaikkal díszített homlokzatáról. A két régi elemhez való idomulás nem melleleg főemelés a szlovén építészet nagyjai előtt, mivel a kőfal Jože Plečnik '30-as, míg a mozaikok Ivan Vurnik '60-as évekbeli munkája. Az oltárhoz vezető lépcső aszimmetrikus kialakítása finom utalás az „új” elem és a szimmetrikus „rég” templom kapcsolatára. A szárnyas oltár puritán kialakítása és tiszta anyaghasználata – sötétre festett külső, természetes fabarna belső – rendkívül egyszerűen idézi meg a festett-aranyozott barokk szárnyasoltárok képét, illetve az okosan kialakított felülvilágító az általa beengedett sűrűfényvel a világ kortárs építészeti példái között is egyedülállóan szép megoldás. Mindemellett a legnagyobb értéke az épületnek, hogy ténylegesen létrehozza azt a szakrális tartalmat, amitől – ahogy Eliade román vallástörténész fogalmaz – megtapasztalhatjuk a tér inhomogenitását, a kitüntetett szent pontot a profán világban, „vagyis az egyedül valóságos, valóságosan létező tér és minden egyéb közötti ellentétet.”¹⁵ (8. és 10./1) ábra)

Az **Arhitektura Krušec Celje**-ben 2009-ben - két évvel az alpesi szállójuk után - **új piac** épületükkel szintén egy ősi rendeltetést, a kereskedelmi funkciót értelmezték újra kortárs szellemben. A hagyományos piacok a bazilikális, vásárcsarnokos formát követve a fényt korlátolt módon engedik be, ezt a problémát hidalta át az iroda az origami-szerűen kialakított, felszabdalt-felnyitott tetőszerkezetükkel, ahol különböző módokon juthat be a fény a réseken keresztül. Mindemellett ez nem csupán kortárs formai „bravúr”, hanem egyúttal az itt elhelyezett rácsostartók biztosítják a tetőszerkezet állékonyságát, így közbelső támasz nem bontja meg a belső teret. Az épület külső határolófalak nélküli pavilon jellege pedig egyfajta fedett agoraként a városzövet szerves részévé teszi a struktúrát. (9. és 10./2) ábra)

10. ábra: 1) Alaprajz és homlokzat. **Szabadtéri oltár**, Brezje, 2008, Maruša Zorec és Martina Tepina

2) Konceptió. **Új piac**, Celje, 2009, Arhitektura Krušec

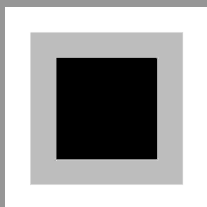
¹⁴ Čeferin, Petra: Open-air altar. A10 - new European architecture, 2008, 24. lapszám, november-december

¹⁵ Mircea Eliade: A szent és a profán. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987, 15. o.

2. ILLESZTÉS

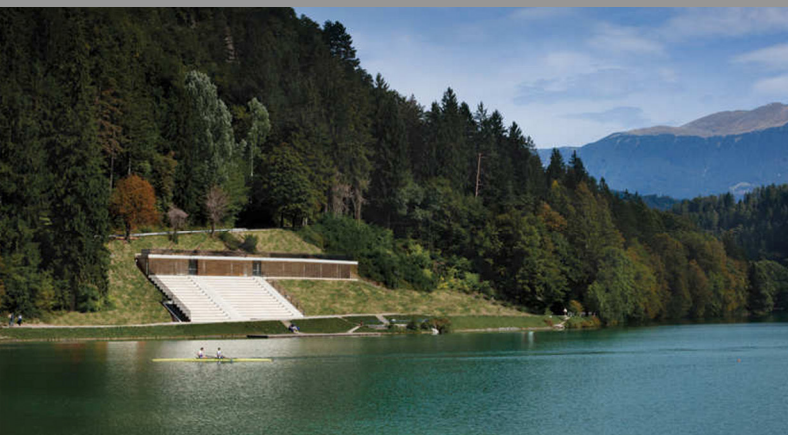
Az *illesztés* fogalma hétköznapi értelemben is mindig egyfajta precíz, „mérnöki” folyamatot takar: *összetenni két tárgyat úgy, hogy egymáshoz simuljanak; két dolgot egységgé tenni; úgy rakni egyiket a másikra, hogy az éppen csak érintse a felületét; behelyezni egy dolgot a másikba úgy, hogy azt körülfogja, kitöltse.* Átvitt értelemben pedig *illeszteni* annyit jelent, mint *szervesen hozzákapcsolni* egyiket a másikhoz, úgy rakni valamit egy helyre, hogy az a fogadó *közeggel, környezettel összhangban* legyen.

2.1. Installáció

2.2. Kontakt

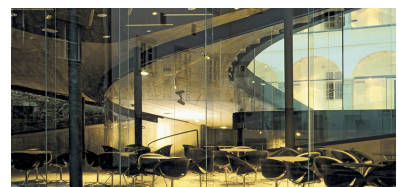

2.3. Kontextus

11. ábra: **Udvarház**, Maribor, 2009, Maruša Zorec

12. ábra: **Városi múzeum**, Ljubljana, 2004, OFIS architects

2.1. Installáció

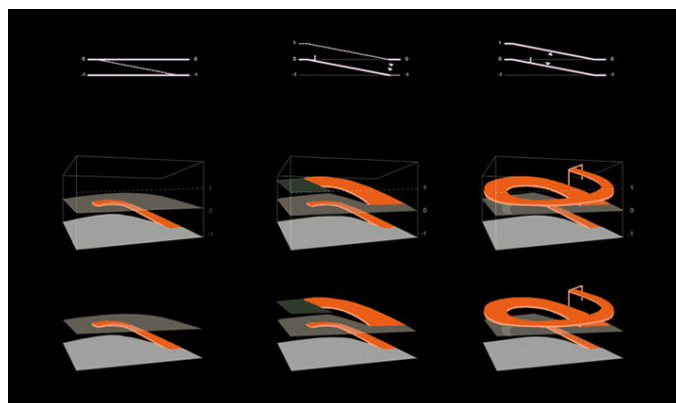
Leegyszerűsítve *installáció* alatt érthetünk egyfajta *épületbe illesztést*, a belső térbe történő *telepítést*, ám az installálás aktusa egyúttal *működésbe hozást* is jelent: az épületen belül létrehozott installáció életet lehel a fogadó közegbe, egyfajta „indikátorként” viselkedve, amittől az adott ház elkezd újra működni.

Maruša Zorec egyik leghíresebb munkája, a 2009-es **maribor-i udvarház** talán a legjobb megoldás a kortárs szlovén példák közül, melyért 2010-ben elismerésül megkapta a Piranesi-díjat. A majorsági épület komoly múltra tekint vissza, gótikus tömeg- és térformálását azonban megbolygatták a rá következő korok és annak bővítései. Az építész feladata egy olyan rekonstrukciós-rehabilitációs folyamat véghezvitele volt, amely minél jobban felfedi a ház eredeti architektúráját, mégis kellő alázatot tanúsít a különböző korok lenyomatainak. Így alakulhatott ki az a koncepció, hogy az épület maga vált kiállítási tárggyá saját tömegén és keretein belül. A „kiállítási tárgy” bejárása egy, a padlószinttől emelt rámparendszerrel lehetséges, így a terek egyfajta dramaturgia mentén tárhatóak fel. Régi és új kapcsolatának illetően alakítása igen elegáns és tiszteletreméltó építészeti magatartásra vall. (11. és 13. ábra)

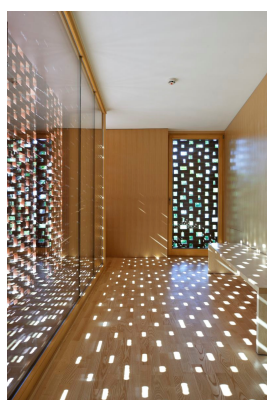
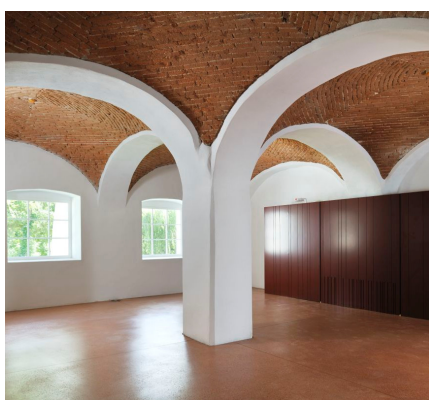
Az **OFIS architects** 2004-es **városi múzeumbővítése és átalakítása** a szlovén főváros, **Ljubljana** erős történelmi magjában az előbb említett Zorec-példához hasonló eszközhöz nyúl: egy spirális, szabadformálású rámparendszerrel köti össze a múzeumnak otthont adó egykori Auersperg-palota különböző szintjeit, tkp. megvalósítva egy tökéletesen „múzeum-elvű”, folyamatos bejárhatóságot. Ami viszont igazán megkülönbözteti az előző példától, az a „viszonyulás” a történelmi közeghez. A munkálatok során egy római kori út maradványaira bukkantak a múzeumépület alsó szintjén, ezt az építészek – az eredeti tervet átalakítva – a földszinti kávézó használható teraszfelületeként állították vissza. Itt – a Zorec-példával ellentétben - a „régitől” nem elemeli a szemlélőt, korlátokkal biztosítva a műemlék „érintetlenségét”, hanem épp ellenkezőleg: használatbeli kontinuitást ad a történelmi felületnek, ami igen nagyvonalú építészeti gesztus. (12. és 14. ábra)

13. ábra: Alaprajz. **Udvarház**, Maribor, 2009, Maruša Zorec

14. ábra: Koncepció. **Városi múzeum**, Ljubljana, 2004, OFIS architects

15. ábra: **Zeneiskola és regionális néprajzi múzeum**, Ormož (Ormosod), 2012, Maruša Zorec

16. ábra: **Barokk udvari lakások**, Ljubljana, 2012, OFIS architects

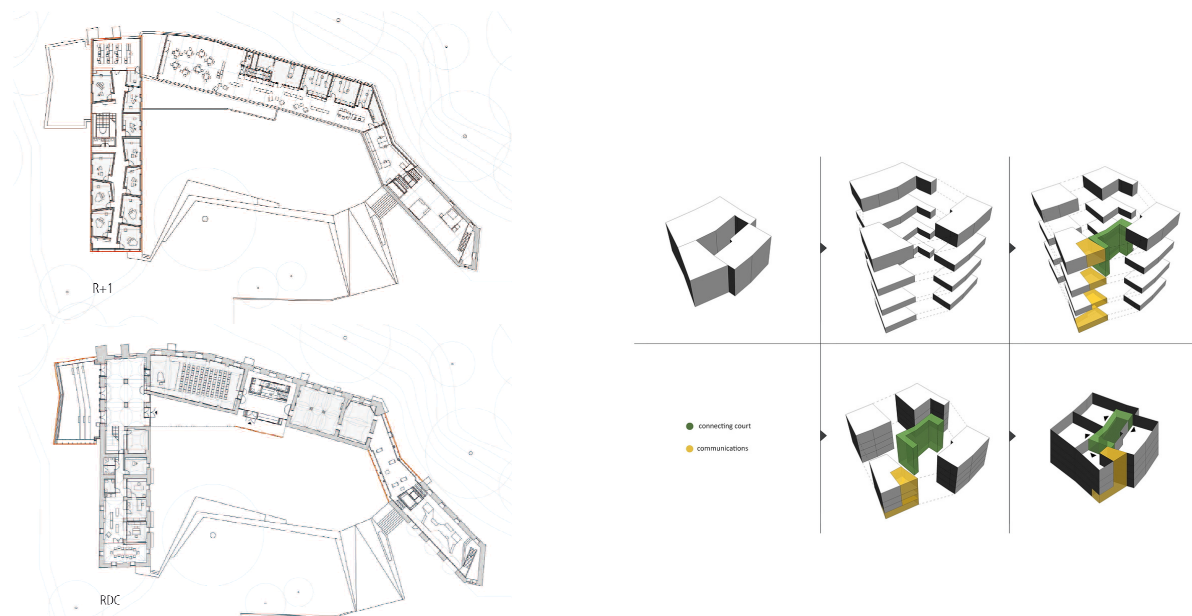

2.2. Kontakt

A *kontakt* hétköznapi értelemben valamilyen *kapcsolatot, köteléket* jelent általában két dolog között, aminek megjelenése két elem – esetünkben „rég” és „új” – viszonyában tkp. evidens, ám ebben az esetben maga az újonnan létrejött struktúra jelenti a *kapcsot*, az *összekötő* elemet. A beavatkozás ekkor egyfajta kommunikációs eszköz, ami inkább megmutatja, megmagyarázza az eredeti architektúrát, a kiegyenlített hangsúlyok által harmonikus egységben kristályosodik ki régi és új viszonya.

A 2012-ben befejezett **ormož-i (ormosdi) zeneiskola és néprajzi múzeum** esetében hosszú hagyomány tört meg Szlovéniában, ugyanis az alkotó, **Maruša Zorec** személyében építész nyerhette el 2012-ben a szlovén művészek által elérhető legnagyobb állami kitüntetést, az 1947 óta létező Prešeren-díjat.¹⁶ Az U alakú épület régi és új szárnyait a helyi építészetre jellemző téglaköti össze, mely hézagosan rakva transzparens burokként jelenik meg az épületen, koherens egységgé alakítva az együtttest. Az épület tulajdonképpen két szín kontrasztjával operál: a téglavörösével és a vakolt felületek fehérségével. Ez a kiegyensúlyozott kapcsolat a két szín között megjelenik a téglavörösre festett acélpilléreknél, ill. a koncertterem székeinek vörös-fehér színezésében. Rendkívül szép és elegáns megoldás az épület szerkezeteinek felsejtése azáltal, hogy az építész a téglalobozatokat vakolatlanul hagyta, csak a boltöveket vakolta kontrasztként fehérre. Az épületről összességében elmondható, hogy szinte minden szegletének kialakítása rászolgált az elismertségre, amelyet kapott. (15. és 17./1) ábra)

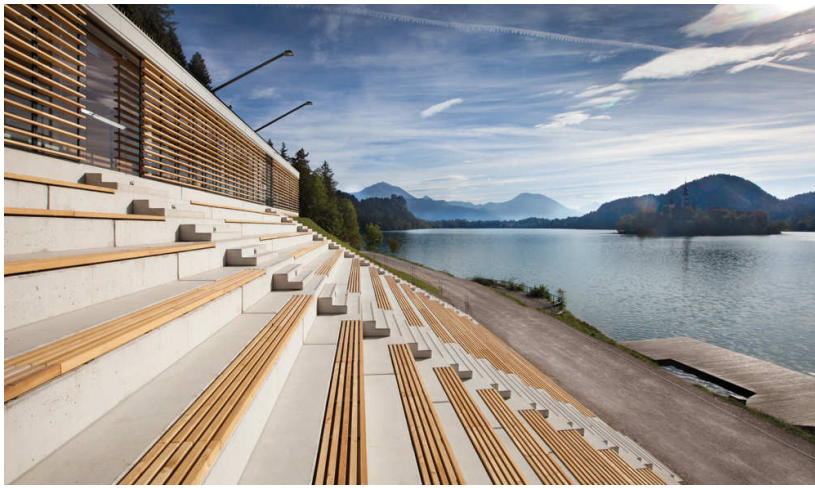
Az **OFIS** építészei 2012-ben újra **Ljubljana** történelmi városközpontjában dolgozhattak, ahol a városházától nem messze álló **három barokk lakóház közös udvarának beépítésével** egy új, szerves épületegyüttes született. Mindhárom lakóház egy kiadó vállalat tulajdonában állt, akiknek az volt a célja, hogy az eddig csak zárt, légkezelő berendezésekkel teli, gépészeti helyiségként működő közös belső udvart átalakítva egy 12 lakást magába foglaló, egységes épület jöjjön létre. Az építészek a külső barokk homlokzatokat eredeti állapotuknak megfelelően állították vissza, míg a belső udvart átalakították a lakók életterévé: a transzparens üvegfelületekkel körbevont gangok egy fénytel teli kis kerthelyiséggé változtatták át a szűk, sötét teret. Ráadásul a természetes szellőzés következtében - a tetőtéri lakások kivételével – az udvarra néző lakások további légkondicionálást nem igényelnek. (16. és 17./2) ábra)

17. ábra: 1) Alaprajzok. **Zeneiskola és regionális néprajzi múzeum, Ormož (Ormosd), 2012, Maruša Zorec** 2) Konceptió. **Barokk udvari lakások, Ljubljana, 2012, OFIS architects**

¹⁶ Mizsei Anett: "és lón nekik a téglakő gyanánt" - Maruša Zorec: ormosdi zeneiskola és regionális néprajzi múzeum. *Építészfórum*, 2012. március 19.

<<http://epiteszforum.hu/es-lon-nekik-a-tegla-ko-gyanant-marusa-zorec-ormosdi-zeneiskola-es-regionalis-neprajzi-muzeum>> [megtekintve: 2013. október 19.]

18. ábra: **Evezősközpont**, Bled, 2010, multiPlan arhitekti

19. ábra: **Ravatalozó kápolna**, Teharje, 2007, Arhitektura Krušec

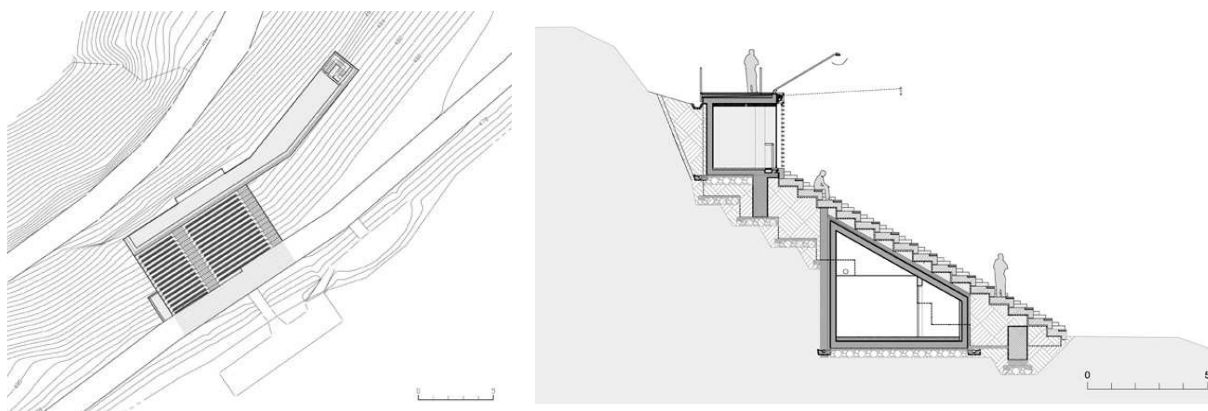

2.3. Kontextus

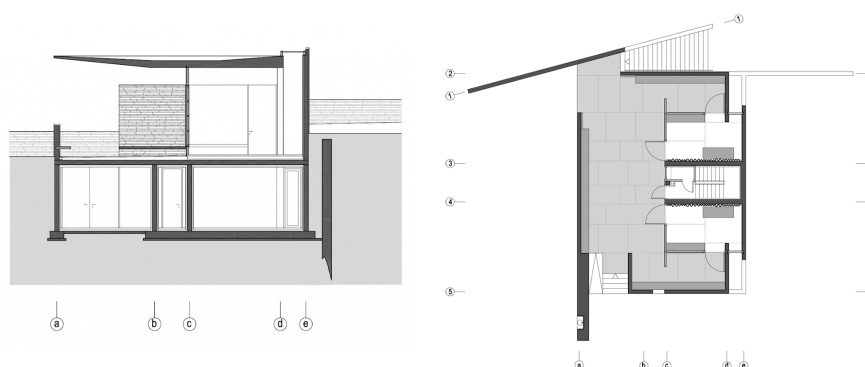
Sokféleképpen értelmezi a kortárs építészetelmélet és -kritika a *kontextus* fogalmát. A szó eredete a latin „contexo” (összefon, összefűz, összeköt stb.) infinitivus-a, a „contextus”, aminek magyar megfelelője hagyományosan a *szövegösszefüggés, szöveggörnyezet, együttes szöveg, együttes szövet*. Az alább következő építészeti alkotások mind egy erős környezetbe fűzik bele magukat, törekedve egy összefüggő szövet létrehozására, ahol az „új” a „rég” kontextusában definiálja magát.

A Szlovénia festői hegyormai közt meghúzódó **Bledi-tó partján** kialakított **evezősközpont** - mely a **multiPlan** **architekti** 2010-es munkája – mesterien simul bele az őt körülvevő természetes környezetbe. Az épület a Bled-ben megrendezett 2011-es Evezős Világbajnokságra készült az Európai Regionális Fejlesztési Alap finanszírozásában, így az épület méltó szurkolási felületet biztosított a nézők számára. Tekintettel arra, hogy az efféle „másodrendű” építmények fizikai megjelenését az esetek többségében funkcionális elvek mentén kialakított típusstervek határozzák meg, a multiPlan építészei a koncepció kulcsát az épített és természetes környezet határának elmosásában látták. A part ívelését finom töréssel lekövető, visszafogott tömegben megfogalmazott zárt kommentátori állás alatt helyezkednek el a lejtős terepre simuló padsorok, melyek falécezésükkel reflektálnak az evezős csónakok hagyományos kialakítására. A lelátó alatt bújnak meg a nyilvános mellékhelyiségek, melyek a közeli sétányról érhetőek el. (18. és 20. ábra)

Az **Arhitektura Krušec Teharje** település temetőjében 2007-ben létrehozott **ravatalozó kápolnájának** anyaghasználatát és tömegalakítását is idomul a közép-európai dombos temetőkre jellemző sokszínűséghez. A helyi homokkőből készült szürke falak, illetve azok váltakozó magassága a sírkövek ritmusát követi. A falak külseje kezelt, simára csiszolt felületűek, míg belül megjelenik a kő rusztikussága, amely a széles sávban kialakított felülvilágítón át bejutó sűrűfényben rendkívül szép rajzolatot kap az árnyékhatások révén. A szinte súlytalanul az épület felett lebegő konzolos tetőlemez enyhíti a ravatalozó szigorú tömegét. A falak egyúttal „mellvédként” is szolgálnak, amely a tekintetet a celje-i medence tájképe felé irányítja, eltakarva viszont a sírkövek látványát, így téve az egyéni gyász és elvonulás színterévé az épületet. Az épület nagy erénye az a szerkezeti őszinteség, ami a szlovén modern építészet képviselőinek – pl. Edvard Ravnikar, Oton Jugovec – munkáiban is megjelent korábban, így tkp. a ravatalozó épülete a ljubljani iskola építészeti hagyatékát is magán viseli.¹⁷ (19. és 21. ábra)

20. ábra: Alaprajz és metszet. **Evezősközpont**, Bled, 2010, multiPlan architekti

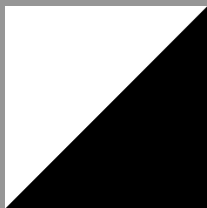
21. ábra: Metszet és alaprajz. **Ravatalozó kápolna**, Teharje, 2007, Arhitektura Krušec

¹⁷ <http://miesarch.com/index2.php?option=com_content&view=article&id=10&Itemid=16&obraid=331> [megtekintve: 2013. 10. 21.]

3. KONTRASZT

A kontraszt interdiszciplináris fogalom, jelentéstartalma rendkívül szerteágazó. Legadekvátább jelentése az *ellentét*, *különbség*, egyes szövegösszefüggésekben pejoratív tartalmat kapva. A dolgozat tárgyát képező „régí” és „új” relációjában a kontrasztnak inkább a vizuális vonatkozású értelmezése, tkp. a fényes és sötét *részek aránya* áll közelebb, nem szorítkozva a „fényesség” kérdéskörére. Az *arány* és a különböző *hangsúlyok* teszik kontrasztossá az alábbi példákban a kortárs viszonyulásnak a történeti hagyatékhoz fűződő kapcsolatát.

3.1. Reflexió

3.2. Szintetikus

3.3. Abszolút

22. ábra: **Regionális könyvtár**, Ravne na Koroškem, 2004, Maruša Zorec, Maša Živec, Ana Kučan

23. ábra: **Városi könyvtár**, Grosuplje, 2007, Abiro

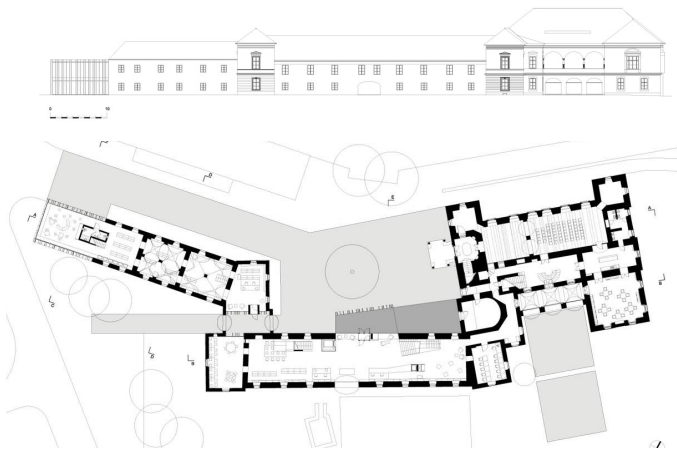

3.1. Reflexió

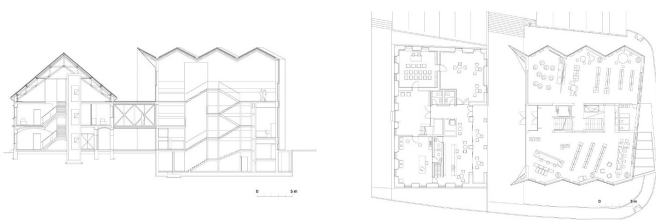
Az építészetet az teszi folyamatos gondolatmenetté, ha a múlt eredményeire, következményeire *reflektál*, az épített örökségből szerzett tapasztalatok *visszatükröződnek* a kortárs alkotáson. Ez a reflexió azonban nem stílári jegyekben merül ki, sőt: a korábbi épület funkcióját *kiegészítő*, a kortárs, megváltozott igényeknek megfelelő tartalom teszi hitelessé az új alkotást.

A *Dr. Franc Sušnik Regionális Könyvtár* Észak-Szlovéniában, *Ravne na Koroškem* város régi kastélyában kapott otthont, amelyet - az idők folyamán megnövekedett igények szerint - 2004-ben *Maruša Zorec, Maša Živec* építészek és *Ana Kučan* tájépítész bővítettek ki új elemekkel és épületrésszel. Az építészek megfogalmazásában „a projekt nem egy „új” konstrukciójaként, hanem inkább a meglévő belső szerkezet dekonstrukciójaként fogalmazódott meg”.¹⁸ Ez az erőteljes és talán kissé agresszív koncepció azonban – szó szerint - reális „keretek” között maradt. A kiegészítések itt - Zorec más munkáival ellentétben – a legerőteljesebben elválnak az eredeti struktúrától: anyagában, részletképzésében és strukturáltságában is egyértelmű kortárs építészeti megfogalmazást kapnak. A sötét fém keretvázak és az eredeti, fehérre vakolt architektúra kontrasztja azonban itt a hangsúlyt a kastélyra helyezi, az új tömeg nem lép ki az eredeti szárny szélessége és ereszmagassága által meghatározott kubatúrából. Az építészek célja egyfajta „kiemelés” is volt: az épület homlokzatára helyezett, árnyékolóként funkcionáló keretek kiemelik a különböző építési periódusokat, felsejtik az épület egységében rejlő komplexitást.¹⁹ A kortárs könyvtárprogramot - földszinti gyerekkönyvtárat és emeleti felnőtt részleget, ill. zenetermet – magába foglaló új épületrész egyúttal oldalsó üvegfelületével nyit a könyvtárat körülölelő tájra, kontemplatív teret létrehozva az olvasás élményéhez. (22. és 24. ábra)

A *grosuplje-i városi könyvtár* 2007-es átalakítását és bővítését az *Abiro* építésziroda (Matej Blenkuš és Milos Florijančič építészpáros) az előző Zorec-példához hasonló habitusú épülettömegben fogalmazta meg. A régi és új épületrész közötti „feszült” viszony a felszín alatt azonban sokkal több kompromisszumot és igazodást rejt, mint azt elsőre gondolnánk: a ki-be ugráló élek az új szárny homlokzatán, ill. a nagy üvegfelületek pozicionálása is egy olyan dinamikát ad az épületnek, mintha a régebbi könyvtárépület felé „fordulna”, ezzel is a figyelmet a történeti épületrészre irányítva. A kortárs tömeg tetőgeometriája tkp. a hagyományos nyeregvetés-oromzatos formát értelmezi újra: a homlokzati ritmus, tagoltság sűrű beépítésű „hátsor” utcaképet adja. Apróságnak tűnik, mégis jól tükrözi az új épület „rejtett” idomulásait a régihez, ahogyan az eredeti, hagyományos téglalap alaprajz hátsó homlokzatának enyhén ferde vonalával derékszöveget képez az új szárny rá merőleges oldalhomlokzata. Az épületet a szlovén építészzakma elismeréssel fogadta, 2006-ban Plečnik-éremmel jutalmazták.²⁰ (23. és 25. ábra)

24. ábra: Homlokzat és alaprajz. **Regionális könyvtár**, Ravne na Koroškem, 2004, Maruša Zorec, Maša Živec, Ana Kučan

25. ábra: Metszet és alaprajz. **Városi könyvtár**, Grosuplje, 2007, Abiro

¹⁸ <<http://www.east-centricarch.eu/projects/slovenia/regional-library.html>> [megtekintve: 2013. 10. 21.]

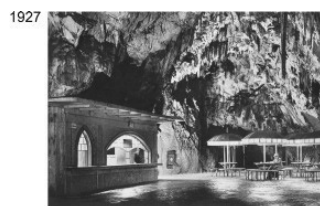
¹⁹ Bregar, Ana Struna: Izbor najboljših knjižnic v Sloveniji. *Priloga Bivanje Mladina*, 18. lapszám, 2010. július 5., 21. o.

²⁰ Bregar, 24. o.

26. ábra: **Barlangi vakgöte medencéje**, Postojna, 2010, Studio Stratum

27. ábra: **Kiállítóter és bolti pavilon**, Postojna, 2011, Studio Stratum

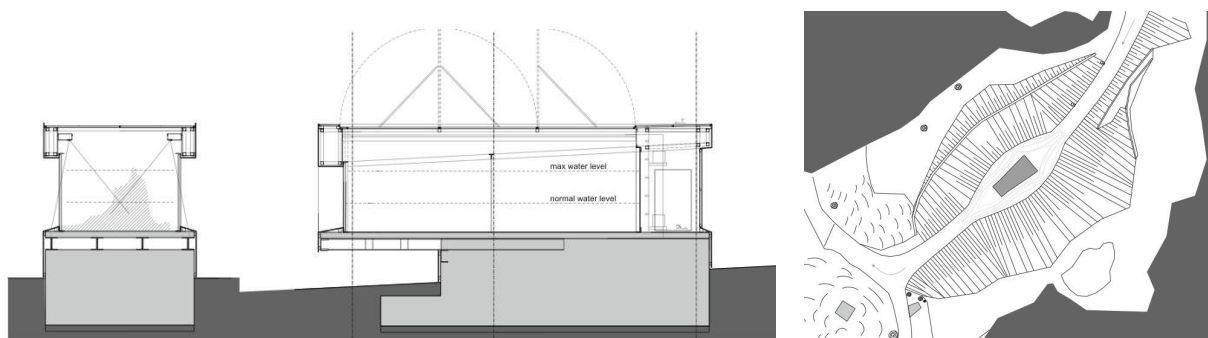

3.2. Szintetikus

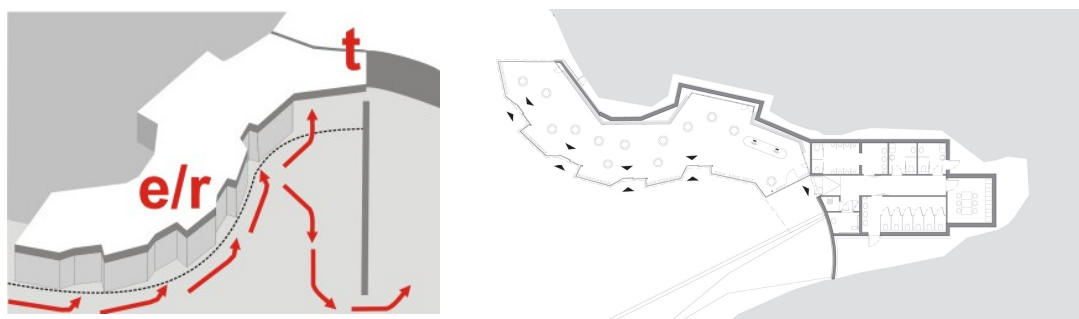
Az alábbi fogalomkört akár az illesztésen belül tárgyalt kontextus ellenpólusaként – másképp fogalmazva kontrasztjaként - is lehetne definiálni: a hagyományos, természetes környezetben *vállaltan mai, szintetikus* megoldás jön létre, mely anyag- és formahasználatában nem próbálja imitálni, hogy nem *mesterségesen előállított*. Ez a magatartás viszont nem a réginek ellenkező, hanem a kortárs alkotás manifesztuma saját koráról, melytől őszinte és hiteles marad.

Az emberi idők előtt kialakult **barlangrendszer Postojna-ban** több ezer látogatót vonz naponta. A barlangban kanyargó út egy mesterséges padkájára és kiöblösödésére tervezték 2010-ben a **Studio Stratum** építészei a **barlangi vakgőte bemutató medence** építményét. A Karszt rejtett világának apró élőlénye, a barlangi vakgőte (Proteus anguinus, egyéb elnevezésein barlangi változány, emberhal, halgyík, halgőte vagy olm) igazi ritkaság, a Proteus nemnek az egyetlen faja. A bemutató medence célja - amellett, hogy biztosítja a védett állatfaj különleges életkörülményeit – nem más, mint hogy a barlangba látogatók szemügre vehessék az állatvilág eme ritka példányát. A medence tömegalakítását az idelátogatók „áramlása” formálta: az érkezési oldalon „monitorként” szembesülünk az akváriummal, oldalt pedig enyhe ívekkel mozgásra sarkallva, körbejárhatóvá teszi az objektumot. Az akvárium minimális részletképzése, valamint sötét fémburkolata erős kontrasztot képez a barlang rusztikus, évmilliók formálta falaival - az adott szituációban egyértelműen kijelöli „rég” és „új” viszonyát.²¹ Az építmény tervezése és kivitelezése biológusokkal és akvárium-szakértőkkel szoros együttműködésben jött létre, ügyelve a különleges állatfaj érzékenységre (pl. a káros sugárzástól mentes optikai megvilágítás csak akkor kapcsol be, ha látogatók érkeznek). (26. és 28. ábra)

2011-ben készült el a **kiállítóter és bolti pavilon** a barlang koncerttermében, amelyet szintén a **Studio Stratum** tervezett. A '20-as évekbeli historizáló építményt az idők folyamán felváltotta egy „indokolatlanul funkcionalista és anyagelvű”²² kiszolgáló épület, amelynek részleges elbontása után, viszont befoglaló méretein belül maradvá születte meg a Stratum csapatának munkája. A korábbi akváriumnál alkalmazott tervezési elvek, az épület szintetikuságát kihangsúlyozó formavilág és materialitás itt is érvényre jut. A sötét fém- és világos üvegfelületek kontrasztja keretbe foglalják a barlang szabálytalan falát geometriailag leképező struktúráját. (27. és 29. ábra)

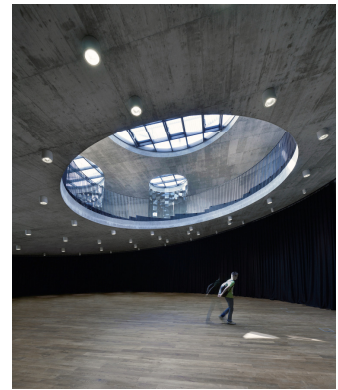
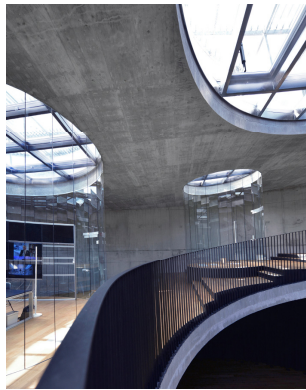
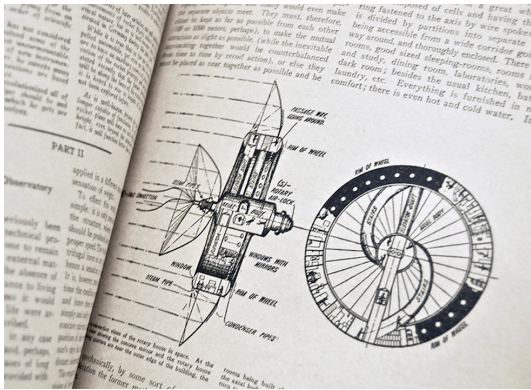
28. ábra: Metszetek és helyszínrajz. **Barlangi vakgőte medencéje**, Postojna, 2010, Studio Stratum

29. ábra: Konceptió és alaprajz. **Kiállítóter és bolti pavilon**, Postojna, 2011, Studio Stratum

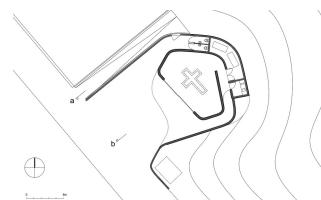
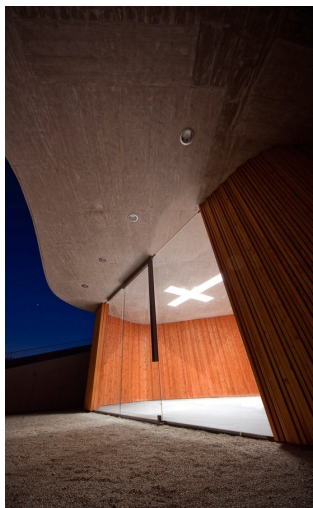
²¹ Az építészek megfogalmazásában: „A forgalmi útvonalak szabta geometria, a szerkezet méretei és anyaghasználata határozottan elválasztja a struktúrát a környezetétől és az út részévé teszi, a barlangban megjelenő emberi beavatkozás részévé.” <<http://www.archdaily.com/220544/>> [megtekintve: 2013. 10. 21.]

²² <<http://www.archdaily.com/218742/>> [megtekintve: 2013. 10. 21.]

30. ábra: **Európai Úrtechnológiai Kulturális Központ**, Vitanje, 2012, Dekleva Gregorič Arhitekti, SADAR+VUGA, OFIS architects, Bevk Perovič arhitekti

31. ábra: **Ravatalozó kápolna**, Krasnja, 2008-2009, OFIS architects

3.3. Abszolút

Az *abszolút* fogalma a latin „absolutus” szóból ered, amelynek tkp. három értelmezési síkja van. Egyrészt jelenti egy dolognak a másikkal fűződő viszonyának semlegességét: *feloldott, kötetlen*, valami alól *felmentett*, valamitől *megszabadított, nem viszonylagos*, mástól *nem függő*. Másrészt jelenti a dolog vélt helyét a világ hierarchiájában: *feltétlen, korlátlan, mindenkinek feletti, örök(érték)*. Harmadrészt olyan dolgot tartunk abszolútnak, amely *önmagában definiált, egyfajta axióma, teljes, tiszta* entitás. Régi és új építészeti viszonyának vizsgálatánál a mindentől független „abszolút új” a kortárs építészeti legkritikusabb pontját képezi. Az alábbi szlovén példánál azonban láthatóvá válik, hogy a külsőleg helytől, kultúrától független építészeti minőség hogyan képes szellemi síkon a helyszín történelmi hagyatékához csatlakozni.

Vitanje-ben, 2012-re készült el az **európai újtechnológia kulturális központja**, ami nemcsak funkciójában, de az alkotók névsorában is egyedülálló: a projekt négy szlovén építésziroda - **Bevk Perović arhitekti, Dekleva Gregorič Arhitekti, OFIS architects**, valamint **SADAR+VUGA** – összefogásából született. Az új épület futurisztikus, különleges külseje a későbbiekben látni fogjuk, nem öncélú forma. Herman Potočnik Noordung (1892-1929), az I. világháború idején az Osztrák-Magyar Monarchia kötelékében szolgáló szlovén mérnök és katonatiszt – aki egy ideig Vitanje-ban élt és alkotott – a világűr meghódításának lehetőségeit vizsgálta a '20-as években. Potočnik az asztronautikában elsőként írta le a geostacionárius műholdak működési elvét.²³ Korát meghaladó 1929-es művében, „Az űrutazás problémái – A rakéta-motor” c. kötetében egy 30 m átmérőjű, kerékhez hasonlatos, saját tengelye körül forgó, geostacionárius űrállomás tervét vázolta fel. Ez a saját korában is különleges szerkezet majd egy évszázaddal később a Noordung hagyatékát is bemutató új épület koncepciójának meghatározójává vált. A szabadon álló, monolit vasbeton szerkezetű, alumínium burkolatú épület formáját két alacsony, különböző szögben összemetsződő henger alkotja, amelyek különböző dőlésével olyan dinamikát kap az épület, mintha a két henger forgásban lenne, ill. az egész komplexum lebegne a talaj felett, egyfajta mesterséges gravitáció hatására keltve. A könnyed alumínium külső teljes kontrasztban áll a belső nyers, direkt „koszos” betonfelületével: mintha egy különös atmoszférájú Stanisław Lem-regénybe csöppentünk volna. A futurisztikus, űrállomást idéző hatást erősíti az áramló belső: a közlekedés a szintek között egy folyamatosan emelkedő rámpán lehetséges – megkockáztatom, az OFIS építészeinek javaslatára. Az épület belső magján átfutó négy különböző nagyságú, álló henger áthatásából rendkívül érdekes téri szituációk keletkeznek: a ferde vasbeton födémeken keletkező lyukak hol felülvilágítóként, hol üveghengerrel körülhatárolt bemutatótérként funkcionálnak. Az épület és környezetének viszonyát vizsgálva egyértelműen kijelenthető, hogy *abszolút kontrasztban* állnak egymással, ráadásul tömegével és méreteivel a tőle nem messze fekvő, kis dombon álló templommal „rivalizál”. Ezt a viszonyt az építészek máshogy értelmezik: a méretbeli hasonlóság „szimbolikusán reprezentálja a Művészetet és Tudományt, mint a Vallás és Egyház társát”,²⁴ tehát nem rivalizál, sőt, elfogadja a hit egyenjogúságát az empirikus, egzakt tudományokkal. (30. ábra)

A Ljubljana-tól nem messze, északkeletre fekvő **Krasnja** falu temetőjében 2009-re készült el az **OFIS** tervezte **ravatalozó kápolna**. A ravatalozó tömegalakítása az építészcsapatra jellemzően egy erős koncepcionális szerkesztési metódus mentén született. A terepvonalak által meghatározott látszóbeton falívek rejtik az épület magját, a szabadon formált kápolnateret. A terephez való idomuláson és a felülvilágítóként megjelenő – a többi részlethez képest kissé túl direkt - latinkereszten kívül az épület egyértelműen szembemegy a szokványos megoldásokkal. Az európai kultúrkörben a gyász színe a XV. század óta a fekete,²⁵ ill. a közösség szokásai mellett nagy teret kap az egyéni gyász, a külvilágtól való elvonulási vágy. A tárgyaló kápolna azonban nagy üvegfelülettel megnyitja a gyász terét a külvilág felé, szürkésfehér látszóbeton falai szinte világítanak, amit a belső vörösfenyő lécburkolat enyhít. A tisztán, *abszolút* megvalósuló építészeti koncepció azonban kivívta a helyiek haragját: gúnynevekkel illették a készülő kápolnát, folyamatos volt a nyomás a tervek megváltoztatására, ám mindhiába. A ravatalozó kápolna elkészültére annyira megromlott a viszony a közösség és az építészek között, hogy az épület átadására meg sem hívták őket.²⁶ Az épület azonban bejárta az építészeti szaksajtót, ahol rendkívül kedvező fogadtatásban részesült. Igazságot csak az idő tesz majd, addig is „most minden egy. Együtt van. Egybeolvad. A mindenség modellje, áll a templom.”²⁷ (31. ábra)

²³ Garai Péter: Európai Újtechnológiai Kulturális Központ. *Építészfórum*, 2013. január 9.

<<http://epiteszforum.hu/europai-urtechnologiai-kulturalis-kozpont>> [megtekintve: 2013. 10. 19.]

²⁴ <<http://www.archdaily.com/310664/cultural-center-of-eu-space-technologies-dekleva-gregoric-arhitekti-sadar-vuga-ofis-architects-bevk-perovic-arhitekti/>> [megtekintve: 2013. 10. 19.]

²⁵ Balassa Iván - Ortutay Gyula: *Magyar néprajz*. Corvina, Budapest, 1980, 760. o.

²⁶ Árvai András: Hölgy Fehérben - Ravatalozó kápolna, Szlovénia, Krasnja, Ofis Arhitekti. *prae.hu*, 2010. február 4.

<<http://www.prae.hu/prae/articles.php?aid=2519&cat=5>> [megtekintve: 2013. 10. 21.]

²⁷ Pilinszky János: *Gótika*. 1975, In: *Pilinszky János összegyűjtött versei*. Századvég Kiadó, Budapest, 1992, 140. o.

„NEM ÚJ PARANCSOLATOT ÍROK NÉKTEK, HANEM RÉGI PARANCSOLATOT”²⁸

A kortárs szlovén építészet viszonya a régihez – a látott épületepéldák alapján – példaértékű a napjainkban mutatkozó, tisztavirág életű építészeti tendenciák tengerében. Hiszen az új épületek viszonya a régihez nem alázkodó vagy bátortalan, nem is leereszkedő vagy lenéző, hanem épp azon elven alapszik, hogy „nincs új a nap alatt”, vagyis egy épület értéke nem csupán „újdonságában”, hanem „szépségében” és „megfelelőségében” rejlik, amely feltételekhez a kortárs alkotások szükségszerűen a tapasztalt múlt hagyatékából merítenek – akár materiális, akár szellemi síkon. Ezen szubjektív szempontok pedig megfoghatóak a dolgozat gerincét képező fogalomkörök mentén. A kortárs igényekre adott válaszok csak is akkor lesznek hitelesek, ha az idő próbáját kiállt „rég” kérdéseire is reflektálnak. A kortárs szlovén építészek többsége pedig hibátlanul megválaszolta ezeket a kérdéseket.

„Csak ahol nincs történelem, ott élik át úgy
a történelmet, hogy mindent eltemet.”

*Tomaz Šalamun: Gyermekkorom, a tenyered (Otroštvo moje, tvoja dlan), részlet
Parti Nagy Lajos fordítása²⁹*

*Rentka László
Budapest, 2013. október 25.*

---

²⁸ Idézet a Károli fordítású Bibliából, János I. levele, 2. rész 7. versének részlete

²⁹ Šalamun, 106. o.

Felhasznált irodalom:

- Šalamun, Tomaž: *Póker (Poker)*. Vál.: Gállos Orsolya, Jelenkor Kiadó, Pécs, 1993.
- Sampson, Fiona: Lessing's Nobel is about more than words. *The Guardian*, 2007. október 11.
- Cankar, Ivan: Slovensko ljudstvo in slovenska kultura (A szlovén emberek és a szlovén kultúra). 1907, In: *Dom in svet*, 1921, 34. évfolyam, 7/9. szám
- Gállos Orsolya: *Egy közép-európai és egy balkáni birodalom peremén - Periféria és centrum, mint tájékozódási pont a szlovén irodalomban*. In: V. Gilbert Edit (szerk.): *A Perifériáról a Centrum - Világirodalmi áramlás a 20. század középső évtizedeitől 1*. Pécsi Tudományegyetem, 2003.
- Kerner Zsolt: Így magyarkodta el a jólétet Szlovénia. *Index*, 2012. szeptember 11.
- Trstenjak, Anton: *Misli o slovenskem cloveku (Gondolatok a szlovén emberről)*. Ljubljana, 1992.
- Ignjatović, Aleksandar: *National unity through regional diversity: Architecture as political reform in Yugoslavia 1929-1941*. In: Heynen, Hilde - Gosseye, Janina (eds.): *Proceedings of the 2nd International Conference of the European Architectural History Network*. Koninklijke Vlaamse Academie van België voor Wetenschappen en Kunsten, Brüsszel, 2012.
- Gaul Cicelle: *Hagyományos szerkezetek – Mezőgazdasági épületek üzenete – Esettanulmányok*. DLA értekezés, 2012.
- Gottfried Semper: *Der Stil in den technischen und tektonischen Künsten, oder praktische Ästhetik*. München, 1863.
- Rupnik, Ivan: *Conditionalism*. In: Bevk Perović 2004-2012 Conditionalism. *El Croquis 160*, 2012.
- Fairs, Marcus: House HB by Bevk Perović Arhitekti. *Dezeen*, 2009.
- Čeferin, Petra: Open-air altar. *A10 - new European architecture*, 2008, 24. lapszám, november-december
- Mircea Eliade: *A szent és a profán*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1987.
- Mizsei Anett: "és lőn nekik a téglá kő gyanánt" - Maruša Žorec: ormosdi zeneiskola és regionális néprajzi múzeum. *Építészforum*, 2012. március 19.
- Bregar, Ana Struna: Izbor najboljših knjižnic v Sloveniji. *Priloga Bivanje Mladina*, 18. lapszám, 2010. július 5.
- Garai Péter: Európai Úrtechnológiai Kulturális Központ. *Építészforum*, 2013. január 9.
- Balassa Iván - Ortutay Gyula: *Magyar néprajz*. Corvina, Budapest, 1980.
- Árvai András: Hölgy Fehérben - Ravatalozó kápolna, Szlovénia, Krasnja, Ofis Arhitekti. *prae.hu*, 2010. február 4.
- Pilinszky János: *Gótika*. 1975, In: *Pilinszky János összegyűjtött versei*. Századvég Kiadó, Budapest, 1992.

Képek forrása:

- www.archdaily.com
www.dezeen.com
www.epiteszforum.hu